

İmam Hasan'ın Barıştan Sonraki Siyasî Tutumu

S. Âsif Kazımî

Özet

İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in (a.s) imameti birbirinden farklı değildir. Tarzlarında ihtilaf gibi görünen şeyler zaman ve mekânın şartlarıdır. Hz. Ali'nin (a.s) şehadetinden sonra halk İmam Hasan'a biat etti. Hazret'in imameti altı ay üç gün sürdü ve Hicrî 41 senesinde onunla Muaviye arasında barış imzalandı. Barışın uygulanmasından sonra İmam (a.s) Medine'ye döndü ve ömrünün son on yılını orada geçirdi. "İmam Hasan Mücteba'nın (a.s) barıştan sonraki siyasî tutumu" makalesi şu soruya cevap aramaktadır: İmam barıştan sonra ve Medine'de ikamet ettiği on yıl boyunca hangi siyasî davranışı benimsedi? Mevcut kaynaklara göre İmam (a.s) bu sırada babası ve dedesi gibi insanlar, Şiîler ve mazlumlar için dertli bir tabip ve emin bir sığınak oldu. Dünya Müslümanlarına dirayetle rehberlik yaptı. Siyasî davranışı ise politik konuşmalar yapmakla birlikte barış anlaşmasına bağlı kalma ve Muaviye'nin şeytanca planlarına ve şartları ağırlaştırma arayışına karşı koyma şeklindeydi. Şiîlere ve azatlara siyasî himaye sağlayıp canlarını koruyarak ve etkin güçleri eğiterek Aşura hareketine zemin hazırladı.

Anahtar kelimeler: İmam Hasan, İmam Hasan'ın siyasî tutumu, İmam Hasan'ın barışı, Şiîler, Muaviye, Aşura.

Giriş

Şia'nın kültüründe ve doktrininde, aralarında İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in de (a.s) yer aldığı tüm İmamların (a.s) imametinin birbirinden hiçbir farkı yoktur.¹ İki imamın iki farklı davranış (barış ve kıyam) ortaya koymasının sebebi zaman ve mekânın şartlarına bağlıdır. Öyle ki her imamın zamanı ve şartları

yer değiştirseydi İmam Hasan (a.s) kıyama tercih eder ve İmam Hüseyin de (a.s) barışı seçerdi.² Dolayısıyla İmam Hasan'ın (a.s) dönemi ve zamanının şartları barışı kabul etmeye mecbur bırakacak şekildeydi. İmam Hasan-ı Mücteba (a.s) Muaviye ile barış anlaşmasını imzaladıktan ve dost düşman çok kişinin gidiş gelişlerinden birkaç gün sonra bazı sevenleriyle birlikte Kufe'den dedesi

¹ «عن النبي: الحسن و الحسين امامان قاما او قعدا», Muhammed Bakır Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 43, s. 291.

² Bu düşünce hakkında bkz: *İnsan-i 250 Sale*, Makam-i Muazzım-i Rehberî; *Ehl-i Beyt-i Tenevvi-i Edvar ve Vahde Hedef*, Şehit Sadr ve diğer kitaplar.

Allah Rasülü'nün (s.a.a) Medine'sine hicret etmeyi uygun buldu. Kardeşi İmam Hüseyin (a.s), ailesi ve taraftarlarıyla birlikte Medine'ye doğru yola koyuldu. Peygamber'in sıbt-ı ekberi ve bu sabır timsali öfkesini yutkunmaya, sabır ve tahammülle İslam gemisini Muaviye hükümetinin karanlık ve derin sularından çıkarmaya karar verdi. Ümeyye-oğullarının Peygamber Azimüşşan'a (s.a.a), babası Emîrülümî'nin'e (a.s) ve büyük sahabeyle yakıksız nispetlerle ve uydurma hadislerle İslam'ın gerçek çehresini değiştirmesine, Peygamber'den sonra İslam adına şeytanî hedeflerini İslam ümmetine dayatmasına ve ecdadının yaptığı gibi cahiliye âdetlerini ve bidatleri ihya etmesine izin vermeyecekti.

Hazret, barıştan sonra on yıl Medine'de ikamet etti. Bu süre boyunca babası ve dedesi gibi Medine halkı ve dünya mazlumları için dertli bir tabip, muallim ve emin bir sığınak oldu. Adeta güneş olup İslam dünyasının karanlık köşelerini aydınlattı. Babası Ali'ninkine benzer güzel sözlerle, dedesi Muhammed'in hikmetli davranışlarıyla ve annesi Fatma'nın hicap ve takvasıyla dünya Müslümanlarına rehberlik etti. Küfür cephesine ve onların bâtılı ikame etmeye çalışılan tüm şeytanî düşüncelerine karşı dimdik durarak mücadele etti ve ilahî nurun bir kez daha parıldamasını sağladı.

İmam Hasan (a.s) Hicrî kırkıncı yılda Emîrülümî'nin'in (a.s) şehadetinden sonra imamete geldi. Halk şehrin büyük mescidinde toplandı. Abdullah b. Abbas ayağa kalktı ve dedi ki: "Ey ahali, kendisi -İmam

Hasan'a (a.s) işaret etti- Peygamberinizin (s.a.a) evladı, Ali'nin (a.s) halifesi ve sizin imamınızdır. Ona biat edin." İnsanlar grup grup ona geldiler ve biat ettiler.³ Hazret'in imamet dönemi altı ay üç gün sürdü. Hicrî 41 yılında Muaviye ile barış imzaladı. Barışın uygulamaya geçmesinden sonra İmam (a.s) Medine'ye döndü ve ömrünün son on yılını orada geçirdi. Nihayet 27 Safer 50 tarihinde de İslam Peygamberi'nin (s.a.a) rıhletiyle aynı gün 47 yaşındayken eşi Cu'de (Eş'as Kindî'nin kızı) eliyle şehadete ulaştı. İmam Mücteba (a.s), zamanının en âbid ve en zâhid insanıydı.⁴ Her zaman şöyle dua ederdi:

"Evine yaya gitmemiş haldeyken Rab-bimle buluşmaktan haya ederim."⁵

Hazret yirmi kez yaya olarak Medine'den hacca gitti.

İmam Hasan-ı Mücteba (a.s) Muaviye ile barış anlaşması imzalandıktan dost düşman çok sayıda insanın gidiş gelişlerinden birkaç gün sonra bazı sevenleriyle birlikte Kufe'den dedesi Allah Rasülü'nün (s.a.a) Medine'sine hicret etmeyi uygun buldu. Kufe halkı büyük üzüntü içinde Hazret'e veda etmeye koştu. Gözleri dolu doluydu.⁶ Veda edenler uzan bakışlarla özlemlerini ifade ediyordu. Hal lisanıyla kara talihleri için -Muaviye'nin çizmelilerinin hücum ve baskısı altındaydılar- hüznün şarkıları söylüyorlardı.

Şimdi o kısa sürede Allah Rasülü'nün (s.a.a) sıbt-ı ekberi İmam Mücteba (a.s) tarafından Muaviye ve Ümeyye-oğullarının

³ Müfid, *el-İrşad fi Ma'rifeti Hucacillah ale'l-İbad*, c. 2, s. 169-170.

⁴ Muhammed Bakır Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 16, s. 60.

⁵ "انی لأستحيي من ربي ان القاه و لم امش الي بيته فمشي عشرين مره من المدينه علي رجله", *Biharu'l-Envar*, c. 43, s. 399.

⁶ İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 3, s. 407.

çeşitli psikolojik savaşlarını dikkate alan perspektiften örnekleri siyasî davranış bahsinde zikredelim.

İmam Hasan Zamanının Siyasî Durumları

Tarihsel olayları kendi zamanının siyasî şartları ve durumlarına bakarak incelemek gerekir. Bu nedenle İmam'ın (a.s) siyasî davranışını incelemeden önce İmam Hasan (a.s) zamanının şartları ve durumlarına göz atmak iyi olacaktır. Böylelikle İmam'ın (a.s) tutumu daha iyi anlaşılacaktır.

İmam Hasan'ın (a.s) barışı ve İmam Hüseyin'in (a.s) kıyâmı, kendi döneminin siyasî ve sosyal şartlarının sonucu olan iki tarihsel olaydır. Bu iki vakayı kendi zamanının durum ve hallerini gözönünde bulundurarak incelemek gerekir. İmam Hasan (a.s) hilafete geldiğinde Muaviye'nin muhalefeti ve asker sevkıyatıyla yüzyüze kaldı. Bu bakımdan savunma yapabilmek ve karşılık verebilmek için ordu teçhiz etti. Ama gelişmelerin devamında öyle şartlar oluştu ki İmam İslam'ı başka bir şekilde savunmaya mecbur oldu. Öte yandan Muaviye barış tesis edilmesi ve iktidarı ele geçirmesi nedeniyle her türlü imtiyazı vermeye hazırды. Bu amaçla İmam'a imzalanmış beyaz bir sayfa gönderdi ve sayfaya ne yazarsa kabul etmeye hazır olduğunu söyledi. İmam onun bu herşeye hazır olmasından azami seviyede istifade etti ve birinci derecede ehemmiyeti olan ve Hazret'in büyük idealleri arasında sayılan önemli ve hassas mevzuları barış anlaşmasının içine koydu. Muaviye'den de anlaşmanın muhtevasını uygulama taahhüdü aldı.

İmam, toplumun içinde bulunduğu şartları ve durumu dikkate alıp İslam dünyasını meselelerini her yönüyle inceleyerek,

hükümetinin Muaviye karşısındaki askerî gücünü ve yeterliliğini gözönünde bulundurarak ve şartlarda savaşın devam etmesinin maslahata uygun olmadığını tespit ederek Muaviye ile barış yapmaya razı oldu ve çatışmayı sürdürmektен kaçındı. Tarih şahittir ki, 1) İmam Hasan (a.s), yeterince taraftarı ve samimi komutanları bulunmaması nedeniyle Muaviye ve yandaşlarına karşı askerî zafer kazanma kapasitesine sahip değildi. 2) Bu şartlarda Muaviye ile savaş ve savaşın sonucu İslam dünyasının yararına olmayacaktı. 3) İmam Hasan'ın (a.s), Muaviye ile savaş ve Hazret'in Muaviye tarafından öldürülmesi Müslümanların hilafet merkezinin çökmesi demektir.

Tarihte kesin olan şudur ki Muaviye usta ve hilekâr bir politikacıydı. Genel ortamlarda İslam'ın zâhirine riayet ediyor ama kendi dünyasında çok farklıydı. Bu nedenle İmam Hüseyin (a.s), Muaviye hayatı boyunca Iraklılardan Muaviye'ye karşı kıyam etmeye çağırان mektuplar aldığıında bu işe hiç girmede "Bugün kıyam günü değildir." dedi. Haricîlerin yeniden kuvvetlenmesi, fedakâr komutanlar ve samimi taraftarların bulunmaması, içerideki zayıflık, insanların Muaviye ile savaşmaya isteksizliği İmam Hasan'ın (a.s) şartlarının aynısıydı. Zaten bu şartlar nedeniyle İmam Hasan'ın (a.s) askerî gücü ve kapasitesi zaaf içindeydi ve o şartlar barışı kaçınılmaz hale getirmişti.

Bu yüzden İmam Hasan-ı Mücteba (a.s), kendi hayatı ve imameti sırasında Muaviye ile savaş yapmak için halkın desteğinden umudunu kestiği ve ordusunun komutanlığı Muaviye tarafından rüşvet veya tehditle savaştan çekilmeye zorlandığında İslam'ı ve Müslüman toplumu korumak, geriye kalmış sevenlerinin canını muhafaza, halka ve Muaviye'ye karşı imtihan ve hücceti tamamlamak için istemeyerek de olsa barış

yapmayı kabul etti. Bu sebeple İmam Hasan (a.s), kendi zamanında İslam toplumuna hâkim olan şartları dikkate alarak ve İmam hilafet makamındayken Muaviye ile barış yaptı. Çünkü İmam Hasan'ın (a.s) zamanındaki şartlar barışı gerektiriyordu.

Tabii ki bununla birlikte Muaviye de aslında Hasaneyn (a.s) ile kanlı bir karşılaşmadan kaçıyor. Bu iki büyük şahsiyetin kanını dökmenin sonuçlarından korkuyor ve hükümetini koruyabilmek için mecburen ikisinin varlığına tahammül gösteriyordu. Başkalarını da açık bir karşılaşmadan men ediyor ve böyle bir durumun yol açacağı sonuçlar konusunda uyarıyordu. Dolayısıyla kendisinden sonraki halife olarak Yezid için biat alırken bile İmam Hüseyin (a.s) konusunda güç kullanmaya ve kılıca başvurmadı ve Yezid'e de bu işten kaçınmayı tavsiye etti.

İmam'ın Siyasî Tutumu

Siyaset ve görevler bakımından İmamların tarzı arasında hiçbir fark yoktur. Nitekim Camia- Kebire ziyaret duasında onları "sâsetu'l-ibâd" olarak okuyoruz. İmamlar, Allah'ın siyaseti en iyi bilen kullarıdır. Onların tüm işlerde uyguladığı tedbir kâmil biçimde ve eksiksiz gerçekleşmiştir. İmam Hasan (a.s) barış yaptıktan sonra on yıl Medine'de ikamet etti ve bu süre içinde de babası ve dedesi gibi Medine halkı ve dünya mazlumları için derli bir tabip ve muallim ve emin bir sığınak oldu. Dünya Müslümanlarına rehberlik yaptı.

1. Barış Anlaşmasına Uyma

İmam'ın (a.s) siyasî ve aynı zamanda ahlakî davranışlarının ilki barış anlaşmasına

riayet etmektir. İmam Hasan (a.s) ve Muaviye arasında dayatılmış barış tesis edildiğinde İmam Hasan (a.s) bu anlaşmaya bağlılık ve vefa gösterdi. Hazret vefat ettiğinde Irak Şiîleri hareketlenip İmam Hüseyin'e (a.s) "Şimdi Muaviye'yi hilafetten indirmeye ve size biat etmeye hazırız." diye mektup yazdığında İmam barış anlaşmasına bağlı kaldı ve anlaşmayı bozmadı. İmam tabii ki Muaviye ile anlaşmasını vefa gösterilmesi gerekli bir anlaşma olarak görmüyordu. Çünkü, 1) Anlaşmanın İmam tarafından kabul edilmesi rağbet ve eğilim nedeniyle değildi. Bilakis hâkim şartlar bu anlaşmayı kabul etmeye mecbur bırakmıştı. 2) Tarih şahittir ki, Muaviye anlaşmanın hiçbir maddesini uygulamamak bir yana, hatta hepsini ihlal etmede hiçbir şeyden kaçınmamıştı. Zaten bizzat kendisi anlaşmanın şartlarını uygulamadan önce ona uymayacağını haber vermişti.

Şeyh Razî Âl-i Yasin şöyle der:

"Barış anlaşmasının imzalanmasından sonra İmam Hasan'ın (a.s) bu şartı tanımama niyetinde olduğu veya tekrar üzerine konuştuğu ya da o çerçevede müzakere etmek istediğini işitmedik. Muaviye açıkça taahhütlerine uymayacağını açıkladıktan sonra Şia'nın büyükleri Medine'ye dönen İmam Hasan'ın (a.s) yanına gitti. Kendilerinin ve takipçilerinin onun yanında savaşılmaya hazır olduğunu söylediler. Kufe halkı şehrin Emevî valisini kovmaya söz vermişti ve Şam'a yeni bir saldırı için gerekli silah ve atları ona tahsis edeceklerdi. Fakat bu duygu seli İmam'ı kıpırdatmadı bile. Dostların heyecan ve hareketi onun üzerinde hiç işe yaramadı."⁷

Barış anlaşmasının maddelerine riayet ve onları ihlal etmeme bir tür siyasî hareket

⁷ Şeyh Razî Âl-i Yasin, *Sulh-i İmam Hasan (a)*, mütercim: Seyyid Ali Hamenei, s. 405.

ve faaliyet sayılmalıdır. Çünkü o dönemin sosyopolitik denklemlerinde etkisi vardı ve Emevî saltanat mekanizmasının rezil edilmesi için tesirliydi.

2. Sevenlerin ve Şiîlerin Canını Koruma

İmam'ın çok önemli tavırlarından biri de sevenlerinin ve Şiîlerinin canını korumaktı. Her ne kadar Şiîlerin korunması genel maslahatın örneklerindense de Şiîler dinin muhafızları ve Ehl-i Beyt'in (a.s) mevalisi olduklarından onların korunması büyük önem taşıyordu. Emîrülümü'minîn'e (a.s) bağlı Şiîler çoğunlukla Cemel, Sıffin ve Nehrevan'da şehit olmuşlardı ve onlardan geriye küçük bir grup kalmıştı. Eğer bir savaş daha vuku bulsaydı Irak halkının zayıflığı hesaba katılırsa kesinlikle İmam Hasan (a.s) ve Şiîler telafi edilemez bir hasarla karşı karşıya kalacaktı. Zira Muaviye bu durumda onları şiddetli ezecekti. Ama İmam'ın imzaladığı barış ve tercih ettiği davranış, barıştan sonra onları gelecekte oluşacak şartlar için hayatta tutabilecekti. Bu durumda kanları dökülse bile faydalı bir getirisi olacak ve tarihte etkili bir akım meydana gelecekti.

İmam eğer barış yapmasaydı ve savaşın neticesi de Şamluların zaferi olsaydı Muaviye savaşı bahane ederek onlardan geriye bir kişi bile bırakmazdı. Gerçi Muaviye ahdi bozdu ve Hucr b. Adıyy, Amr b. Hamık gibi bazı Şiîleri şehit etti ama İmam'ın tavrı çoğu Şiî'nin canını korunmayı sağladı. Bu sebeple İmam Hasan (a.s) barışın gerekçelerinden birini Şiîlerin korunması olarak belirtmiş ve şöyle demişti:

“Şia'nın muhafazası beni barışa mecbur bıraktı. Sonra savaşı başka bir güne bırakmayı münasip gördüm.”⁸

⁸ İbn Şehrâşûb, *Menakıbu Âli Ebi Talib*, c. 4, s. 35.

⁹ Muhammed Bakır Meclîsî, *Biharul-Envar*, c. 44, s. 19.

Şu halde cesaret edip denebilir ki, İmam Hasan-ı Mücteba'nın (a.s) barışı Şia'nın çöküşünü ve Ehl-i Beyt (a.s) mektebinin muhip ve takipçilerinin Muaviye'nin ordusu tarafından imha edilmesini önlemiştir. Zira İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye ile savaşı sürdürmesi ve Şam ordusunun Irak ordusuna karşı muhtemel zaferi Muaviye'nin en eski arzusunun elde etmesine yol açabilirdi. O, bu şeytanî bahaneyle saf Muhammedî İslam'ın kökünü kurutabilir ve onun yerine Emevîlerin tahrif ve tefsir ettiği İslam'ı yaygınlaştırabilirdi.

İmam Hasan (a.s) bu meselenin farkındaydı. Bu sebeple bazı sevenleri ve Şiîlerinin şikâyet ve eleştirilerine cevaben şöyle diyordu:

“Yazıklar olsun, yaptığım işin ne olduğu nereden biliyorsunuz? Vallahi yaptığım iş (Muaviye ile barış) Şiîlerim için güneşin üzerine doğduğu ve battığı şeylerder daha iyidir. Bilmiyor musunuz, ben sizin imamınızım. Beni takip etmeniz size vacip ve farzdır. (Bilmiyor musunuz) Allah Rasûlü'nün (s.a.a) buyurduğu gibi ben cennet gençlerinin efendisi iki seyyidenden biriyim.” Dediler ki: “Tabii ki, biliyoruz.” İmam şöyle dedi: “Hz. Hızır (a.s) gemiyi deldiğinde, duvarı inşa ettiğinde ve küçük çocuğu öldürdüğünde Hz. Musa'yı (a.s) rahatsız eden ve kızdıran mevzuyu bilmiyor musunuz? Zira böyle işlerin hikmet ve felsefesi Musa'ya (a.s) gizliydi ve aşikâr değildi. Halbuki onlar Rabbimizin katunda hikmetliydi ve doğru şeylerdi.”⁹

İmam Hasan-ı Mücteba (a.s), barışı kabul ettikten sonra ona “يا مدلل المؤمنین”, “Ey

müminleri zelil eden” şeklinde seslenen kişiye şöyle cevap verdi:

“ما أنا بمنذ المؤمنين ولكني مع المؤمنين. أتيتي
”لما رأيتمكم ليس بكم عليهم قوة، سلمت الأمر

“Ben müminleri zelil eden kişi değilim. Bilakis onlara izzet kazandıran kimseyim. Çünkü sizin (Şiîler) Şam ordusuna denk olmadığınızı ve karşıya koyacak gücünüz bulunmadığını gördüğümde benim ve sizin bekanız için hükümet işini devrettim. Tıpkı bilge kişinin, sahipleri ve içindekiler hayatta kalsın diye gemiyi kusurlu hale getirmesi gibi. (Kur’an’da Kehf suresinde Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssasına işarettir). Sizin ve benim hikayemiz de işte böyledir. Bu sayede düşmanlarımız ve muhaliflerimiz arasında hayatta kaldık.”¹⁰

Aynı şekilde İmam Hasan (a.s), Ebu Said’in Muaviye ile barışı kabul etmenin sebebi hakkındaki sorusuna cevap verirken şöyle dedi:

”ولو ما أتيت لما ترك من شيعتنا علي
وجه الأرض احد الأقتل“

“Eğer bu işi yapmasaydım (ve Muaviye ile barış imzalamasaydım) yeryüzünde Şiîlerimizden hiçbiri hayatta kalamayacaktı. Hepsini (Muaviye’nin ordusu tarafından) öldürülecekti.” Ebu Said Akisa dedi ki: “İmam Hasan’ın (a.s) yanına gittim ve Hazret’e sordum: Ey Allah Rasülü’nün evladı, hak seninle olmasına rağmen neden sapkın ve zalim Muaviye ile barış yaptın?” İmam cevap verdi: “Eğer bu işi yapmasaydım

yeryüzünde Şiîlerimizden bir kişi bile kalmayacaktı. Hepsini öldüreceklerdi.”¹¹

İmam Hasan (a.s) başka bir hadiste şöyle der:

“Vallahi, yaptığım iş Şiîlerim için güneşin doğup batmasından çok daha hayırlı ve faydalıdır.”¹²

Yine nakledildiğine göre barış macerasından sonra Hucr b. Adıyy üzüntülü bir şekilde Hazret’in yanına gitti ve duruma itiraz ederek şöyle dedi:

“Allah’a yemin olsun, ölmeyi daha çok isterdim. Keşke hepimiz seninle birlikte can verseydik de böyle bir hadiseyi görmeseydik. Şimdi yenik ve üzgün şekilde evlerimize dönüyoruz. Düşmanlarımızı mutlu ve muzaffer halde Şam’a dönüyor.”¹³ İmam, Hucr’un elini tuttu ve onu kenara çekip dedi ki: “Ey Hucr, konuşmanı Muaviye’nin meclisinde işittim. Fakat her insan senin sevdiğini sevmek zorunda değil. Görüşü de senin fikrin gibi olmak zorunda değil. Vallahi ben, sizin hayatta kalmanız ve Allah Teala’nın muradı dışında bir barışı kabul etmedim.”¹⁴

İmam, Emîrülümü’minîn’in (a.s) ashabından Malik’in barış konusundaki itiraz ve sorusuna cevap verirken de şöyle dedi:

“Yeryüzünden Müslümanların kökütünü kazınmasından ve onlardan geriye kimse kalmamasından korktum. Bu yüzden gerçekleşen barışla geride din için bir muhafaza ve koruma kalmasını istedim.”¹⁵

¹⁰ A.g.e., c. 75, s. 287.

¹¹ Saduk, *İlelu’ş-Şerayi*, c. 1, s. 211.

¹² Muhammed Bakır Meclisî, *Biharu’l-Envar*, c. 44, s. 19.

¹³ İbn Şehrâşûb, *Menakabu Âli Ebi Talib*, c. 4, s. 35.

¹⁴ Muhammed Bakır Meclisî, *Biharu’l-Envar*, c. 44, s. 57; Seyyid Murtaza, *Tenzihu’l-Enbiya*, s. 170.

¹⁵ Müfid, *el-İrşad fî Ma’rifeti Hucecillahi ale’l-İbad*, c. 2, s. 9-11.

Bu sebeple İmam'ın (a.s) destekçileri bulunsaydı ve şartlar o şekilde olmasaydı asla Muaviye ile barış yapmaya yanaşmazdı. İmam (a.s) bir hutbede bu konuya değindi ve şöyle dedi:

“Eğer yardımcı ve destekçi bulabilseydim hükümeti Muaviye'ye bırakmazdım. Zira hükümet Ümeyyoğullarına haramdır.”¹⁶

3. Muaviye'nin Şeytanî Planları ile Mücadele

İmam Mücteba'nın (a.s) Medine-i Münevvere'de önemli siyasî programlarından biri de Emevîlerin hırsıyla ve şeytanî planlarıyla mücadele etmektir. Hazret, fırsat bulduğu uygun her zaman ve mekânda Muaviye hükümetinin meşruiyetini sorguluyor ve onların, risalet sülalesiyle iyi ilişkiler içinde oldukları ve onların da Ümeyyoğullarından razı ve hoşnut olduğu yönündeki zehirli propagandalarının meyvesini toplamalarına izin vermiyordu. İmam'ın Muaviye'nin memurlarıyla barıştan sonraki mücadelesi de üzerinde durmaya değerdir. İmam (a.s) Muaviye'nin Amr b. As, Utbe b. Ebi Süfyan, Velid b. Ukbe, Muğire b. Şu'be, Mervan b. Hakem gibi taraftarlarıyla ezici münakaşalar ve mücadeleler içindeydi. Velid b. Ukbe bir gün Medine'de İmam'ın huzurunda Emîrülüm'minîn Ali b. Ebi Talib (a.s) hakkında yakışsız sözler söyledi. Allah Rasülü'nün (s.a.a) sıbt-ı ekberi büyük bir cesaretle onu rezil etti, hakettiği cevabı verdi ve Muaviye'den nefretini alenen ortaya koydu.¹⁷

¹⁶ Muhammed Bakır Meclisi, *Biharul-Envar*, c. 44, s. 44.

¹⁷ Seyyid Rasül İmâdî, *Zindegani ve Sire- İmam Hasan-i Mücteba (a) der Medine*, tarih yüksek lisans tezi, Müessesesi-i Bakırululûm, s. 94.

¹⁸ İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 3, s. 409.

¹⁹ Tevbe 102.

²⁰ Mutaffin 14-15.

Muaviye barıştan sonra İmam Hasan'dan (a.s) Haricîler ile savaşa katılmasını istedi. Hazret bu savaşa katılmadı. Muaviye'ye cevabında şöyle yazdı:

“Ey Muaviye, ehl-i kableden biriyle savaşmak isteseydim önce seninle savaşır-dım. Fakat ben senden vazgeçtim. Üm-metin maslahatı ve Müslümanların kanını korumak için seninle yanyana geldim.”¹⁸

Bir gün İmam Hasan-ı mücteba (a.s) Mescidü'l-Haram'da tavaf ediyordu. Birden gözü Habib b. Mesleme Fahrî'ye (Muviye'nin yakın destekçilerden) ilişti. Ona döndü ve dedi ki: “Habib b. Mesleme, seçtiğin yol Allah'ın yolu değil.” İmam Mücteba'ya (a.s) cevap verirken alaycı biçimde tebessüm etti ve “Baban Ali'nin (a.s) yolunu seçtiğimde Allah'a itaat yolundaydık ama değil mi?” Hazret bu temelsiz çıkışa şöyle cevap verdi:

“Tabii ki. Vallahi sen az bir dünya malına ulaşmak için boynuna Muaviye'ye kulluk tasmasını taktın. Muaviye dünya hayatını temin etti belki ama karşılığında ahiretini elinden aldı. Sen iyi bir şey yaptığını zannederken ayet-i şerifenin örneği oldun: **Diğer grupsa günahlarını itiraf ederek çirkin ve güzel ameli birbirine karıştırmıştır.**¹⁹”

Sonra devam etti:

“Allah Teala başka bir yerde şöyle buyurur: **Böyledir, kalpleri günah ve fesat sonucunda kararmıştır ve kendilerini kara bahltı yapmışlardır.**”²⁰

Sonra İmam (a.s) Habib b. Mesleme'den yüzünü çevirdi ve yoluna devam etti.²¹

Toplumsal karşılaşmalarda Muaviye'nin ve hükümet mekanizmasının tüm çabası, Hasan b. Ali (a.s) ile ilişkisinin iyi olduğunun düşünülmesini sağlamak ve Ehl-i Beyt'in (a.s) nüfuzundan kendi faydasına istifade etmektir. Haşimoğulları ile yakınlık ve akrabalık tesis edebilmek için bu yolda çok uğraştı. Hatta Medine valisi Mervan b. Hakem'i Abdullah b. Ca'fer'in kızı Zeyneb'i kendi oğlu Yezid'e alabilmek için gönderdi. Mervan'a dedi ki: "Bu akrabalıkta ısrar ettiğimize göre mehir konusunda herhangi bir kısıtlamanın yok. Abdullah b. Ca'fer'in borçlarını ödeyeceğine de güvence ver. Mervan b. Hakem konuyu Abdullah b. Ca'fer'e açtı. Abdullah cevabında şöyle dedi: "Bu işte büyüğümüz Hasan b. Ali (a.s) ile istişare etmem lazım. Onun uygun gördüğü şekilde davranacağım." Mervan bu amaçla bir meclis tertipledi ve Haşimoğulları ile Ümeyyeoğullarının büyüklerini davet etti. Hasan b. Ali'ye (a.s) ayırdığı yeri mecliste yükseğe koydu ve emin bir şekilde Muaviye'nin talebini gündeme getirdi: "Babası mehri istediği miktarda tayin edebilir. Aynı zamanda Abdullah'ın bütün borçlarını ödeyeceğiz. Böylece Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında daimi bir barış kurulmuş olacaktır." Sonra devam etti: "Bilin ki bu evlilikte Ümeyyeoğullarının nasibi olmaktan çok Haşimoğullarının nasibi olacak bir iftihar var." Mervan'ın konuşması bu noktaya gelince İmam Mücteba (a.s) ayağa kalktı ve Muaviye b. Ebi Süfyan'ın kız isteme-deki siyasî planını ifşa etti ve akamete uğrattı. Birkaç cümleyle Mervan b. Hakem'in aslı esaslı olmayan konularına cevap verdi:

"Zeyneb'in mehrini babasının ne kadar tayin ederse o kadar ödeyeceğinizi söyledin. Biz çocuklarımızı evlendirirken Allah Rasülü'nün (s.a.a) sünnetinin dışına çıkmayacağımızı hatırlattım. Mehirdaki sünnet neyse ona bağlıyız. Kızlarımızın mehri olarak borçlarımızın ödenmesi daha önce görülmedik bir şey. Eğer Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında düşmanlık varsa bu Allah içindir. Öyleyse dünya için barış ve uzlaşma yapmayacağız. Bu evlilikte Haşimoğullarının iftiharının Ümeyyeoğullarından fazla olduğunu söylediğin şeye gelince; eğer hilafet nübüvveti üstünse bu konuda iftihar bizim nasibimiz olur. Ama nübüvvet, hilafetten öncelikli ve daha şerefli-dir."

Böylelikle bu siyasî evlilik girişimi bozuldu ve Muaviye şeytanî emellerine ulaşamadı.²²

4. İslam'ın Asil Kültürünü Yayma

İmam Mücteba'nın (a.s) en iyi şekilde yerine getirdiği ve ona büyük önem verdiği diğer temel işler arasında Emevî hâkimlerin, özellikle de Muaviye'nin kültürel saldırı ve tahrifatları karşısında İslam'ın asil kültürünü yaymak vardır. Zira Emevi hanedan, İslam'a ve Allah Rasülü'ne (s.a.a) en büyük düşmanlığı reva görmüştür. Muaviye Irak hükümetine ve Ehl-i Beyt-i ismet ve taharete (a.s) karşı kazandığı askerî zaferden sonra risalet kültürünü ve Şia'nın doğru imamlarının imametini imha etmek üzere saldırılar başlattı.

Muaviye kendi hükümeti günlerinde kırk gün Cuma namazında Allah Rasülü'ne (s.a.a) selam ve salavatı kaldırdı. Ona neden böyle

²¹ Ahmed Zemanî, *Karname-i Dehsale-i İmam Hasan-i Mücteba (a) der Medine-i Münevvere*, s. 55.

²² Ahmed Zemanî, *Hakayik-i Penhan, Pejuheşi der Zindegani-yi Siyasiyy-i İmam Hasan-i Mücteba (a)*, s. 267-268.

yaptığı sorulduğunda dedi ki: “Peygamber’in adımı dile getirmiyorum ki onun Ehl-i Beyt’i gözümüzde büyümesin.” Faizli işlemleri caiz ilan etti. Nitekim Ebu Derda karşısına dikildi ve dedi ki: “Allah Rasülü’nün (s.a.a) insanları faizli işlemlerden men ettiğini işittim. İki cinsin ağırlığının birbirine denk olması dışında.” Muaviye aldırış etmedi ve uygulamayı sürdürdü. Ebu Derda, Muaviye’nin Allah’ın dinine karşı küstahlık etmesinden öfkelenildi ve Dimeşk kadısıyken görevi bırakıp Medine’ye doğru yola çıktı. Şöyle dedi: “Muaviye ile işbirliği yapmanın benim için hiçbir mazereti kalmadı. Çünkü o, Allah Rasülü’nün (s.a.a) buyruğu karşısında kendi reyıyla amel ediyor.”²³

Allah’ın hadlerini iptal etti. Zira faili tespit edilmiş hırsızlık için olaya katılan ve işbirlikçi dokuz kişi için had belirlenmesine karşın onlara aracı oldu ve haddin uygulanmasını engelledi. *El-Bidaye ve’n-Nihaye* yazarı şöyle yazar: “İslam’da icrası engellenen ilk had buydu.” Hac ahkâmının da bazı hükümlerini değiştirdi. İhram sırasında koku sürmek gibi. Ramazan ve Kurban bayramlarının namazlarına ezan ve kamet ekledi. Bayram namazı hutbelerini namazdan önce okuma, altın tabakta yemek yeme, ipek giysi giyme, hutbelerden birini dinleme ve diğerinde dikilme vs. gibi bidatler icat etti.²⁴

Muaviye Ehl-i Beyt’in azametini azaltmak ve onlara insanların kalbindeki muhabbeti eksiltmek için hadis uyduranlara kendisi ve Osman hakkında hadis üretmeleri talimatını verdi. Böylece Nebi’nin, Ali b. Ebi Talib (a.s) başta olmak üzere Ehl-i

Beyt hakkındaki hadisleri önemsizleştirecekti. Birkaç defa memurlarına şöyle yazdı: “Osman taraftarı olan ve onun büyüklüğü ve faziletleri hakkında konuşan râvileri büyük bir dikkatle tanıttın ve onları değerli gösterin. Onların meclislerine katılın, onları yüceltin ve isimlerini Osman ve babası hakkında naklettikleri hadislerle birlikte bana gönderin.”²⁵ Anlatan ve rivayet edenler o ve Osman hakkında hadisler yazdıkça Muaviye’den bol miktarda mal elde ediyordu. Bu işin sonunda uydurma hadisler her tarafı kapladı. Muaviye bu siyaseti uzun süre uygulamada tuttu.²⁶

Özetlersek, şu konular Muaviye’nin kültürel saldırıları ve bidatlerine örnek verilebilir: 1) Dinde bidatçilik, 2) Hadis uydurmayı teşvik, 3) Haramları alenileştirme.

Muaviye, Allah Rasülü’nün (s.a.a) siresini ortadan kaldırmak ve Ehl-i Beyt’i (a.s) münzevi yapmak için gösterdiği bütün çabaya rağmen o kadar da başarılı olamadı. Çünkü İmam Mücteba (a.s), dedesinin Medine’inde İslam için salih ve fedakâr insanlar yetiştirme ve imametinin asil ve sahih kültürünü tanıttırmak yolunu tercih ettiğinde ahalinin ve Müslümanların kalbinde derin bir iz bırakabildi. Onlar, şer’î ahkâmı ve gündelik meselelere cevapları Medine’den almak gerektiğini anlamışlardı. İmam Mücteba (a.s) bazı etkili ve şuuruz kişilere tamamen gizli mektuplar gönderiyordu. Bu mektuplarda hâkim heyetin dedesi Allah Rasülü’nün (s.a.a) siresinde yaptığı tahrifatları açıklıyor, birtakım kişileri eğitiyor ve çeşitli şehirlere gönderiyordu. İmam bu faaliyetlerine bir an

²³ A.g.e., s. 247.

²⁴ A.g.e., s. 239-240.

²⁵ İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, tahkik: Muhammed Ebulfazl İbrahim, c. 3, s. 15.

²⁶ Ahmed Zemanî, *Hakayık-i Penhan, Pejuheşi der Zindegani-yi Siyasî-yi İmam Hasan-i Mücteba (a)*, s. 240-241.

bile ara vermiyordu. Bu da Muaviye'nin bu faaliyetlerde korkmasına sebep oldu.²⁷

Bir gün Muaviye, Medine'den Şam'a gelen kişilere sordu: "Hasan b. Ali (a.s) ne yapıyor?" Medine'de oturan Kureyşli bir adam dedi ki:

"Sabah namazını dedesinin mescidinde kılıyor. Güneş doğana kadar orada oturuyor. Sonra öğleye yakın vakte kadar ilahî ahkâmı açıklamakla ve erkekleri eğitmekle meşgul oluyor. Sonra namaz kılıyor ve aynı şekilde kadınlar onun konuşmasından ve hadis rivayetinden istifade ediyor. Bu program her gün böyle devam ediyor."²⁸

On yıllık dönemde İslam'ın asil kültürünün Hasan b. Ali (a.s) tarafından yayılması İslam'ın yeniden ihya olmasını ve Peygamber Azimüşşan'ın söz, görüş ve amellerinin hatırlanmasını sağladı. Eğer Allah Rasülü'nün (s.a.a) sıbt-ı ekberinin kahramanca itidali olmasaydı ve üstelik Peygamber'in (s.a.a) harem ve vahiy merkezinden etrafa yayılmasaydı Muaviye ve memurları İslam'dan ve Ehl-i Beyt'ten (a.s) geriye bir şey bırakmazdı.

5. Şiilere Siyasî Himaye

Muaviye'nin Irak'a hâkim olmasıyla birlikte başta Şiiler ve Ehl-i Beyt'in (a.s) mevalisi olmak üzere Müslümanlara yönelik cinayet ve ihanetlerin sayısı arttı. Şam'ın zalimliğinin mezaliminden kaçıp Medine'ye gelenler her gün artıyordu. Bu şartlarda Hasan b. Ali (a.s) sığınmacılar için sağlam bir siyasî himaye oldu. Dedesinin Medine'sindeki ikamet günlerinde onlara yönelik hiçbir himaye ve çabayı esirgemedi.

²⁷ A.g.e., s. 252.

²⁸ A.g.e., s. 254.

²⁹ Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c. 3, s. 53.

Ehl-i Beyt'in (a.s) mevalisinden ve dostlarından Said b. Ebi Serh Kufî, Kufe valisinin (Ziyad b. Ebih) öfke ve gazabına maruz kalmıştı. Sonra da siyasî takibata uğradı. Ziyad onu makamına çağırды, fakat o Kufe'den kaçıp Medine-i Münevvere'ye gitti ve İmam Mücteba'ya (a.s) sığındı. Kufe valisi Said'in ailesini (karısı ve çocuklarını) zindana attı. Mallarını müsadere etti ve evini yıktı. Amacı Ehl-i Beyt'in mevalisinin kalbinde korku meydana getirmek ve Said b. Ebi Serh'in teslim olmasını sağlamaktı. Said, Medine'de İmam Mücteba'nın (a.s) huzurunda otururken mallarının müsadere edildiği ve evinin yıkıldığı haberi geldi. İmam (a.s) bu durumdan çok rahatsız oldu. Ziyad b. Ebih'in zalimliklerini engellemek ve Said b. Ebi Serh'e eman almak için Ziyad'a hitaben bir mektup yazdı: "Müslümanlardan birini gazap ve öfkene hedef yapmışsın. Halbuki onun faydası Müslümanların faydası, zararı da Müslümanların zararındır. Evini tahrip etmişsin. Malını almışsın. Ailesini zindana atmışsın. Mektubum sana ulaşır ulaşmaz evini yeniden yap, malını iade et ve onunla ilgili aracılığımı kabul et ki güzel ecir ve ödül senin olsun."²⁹

Allah Rasülü'nün (s.a.a) sıbt-ı ekberinin mektubu Ziyad b. Ebih'e ulaştığında onu okudu. İmam'ın (a.s) siyasî himayesinden ve Hazret'in emir ve nehyinden çok öfkelenildi. İçindeki pislği olduğu gibi dışarı aktı. Ehl-i Beyt (a.s) ailesinin Emîrülüm'minin'in (a.s) hakimiyeti zamanındaki lütf ve şefkatini unuttu ve Hazret'e şöyle bir cevap gönderdi: "Ziyad b. Ebi Süfyan'dan Hasan b. Fatuma'ya. Mektubun bana ulaştı. Neden adını benim adımdan önce yazdın? Halbuki sen muhtaçsın, bense muktedirim.

Sen sıradan insanlardan birisiyken nasıl olur da benim gibi güçlü bir idareciye emir verirsin? Sana sığınan ve senin de rıza gösterip sığınma sağladığın kötü düşünceli birini nasıl himaye edersin? Allah'a yemin olsun, onu kanlı canlı da tutsan saklayamayacaksınız. Sana ulaştığım an hiçbir kurala riayet etmeyeceğim. Yenecek en leziz eti senin etin kabul edeceğim. Said'i bir başkasına bırak. Eğer onu affedersem senin aracılığınla olmayacak. Onu öldürürsem de babana muhabbeti cürmüyle olacak. Vesselam.”³⁰

İmam (a.s) bu tehditler ve hakaretimiz cevaba rağmen Said b. Ebi Serh'ten siyasî desteğini çekmedi. Ziyad b. Ebih'in baştan sona hakaret içeren mektubuyla birlikte Muaviye'ye bir mektup gönderdi. Ondan Ziyad b. Ebih'in saldırganlıklarını önlemesini ve Said b. Ebi Serh'in güvenliğini sağlamasını istedi.

İmam Mücteba'nın (a.s) konumunu iyi kavrayan ve Hasan b. Ali'nin (a.s) net tavır almasının kendisine ucuza malolmayacağını anlayan Muaviye bu mektup üzerine Ziyad b. Ebih'e bir mektup gönderdi ve şöyle yazdı: “Hasan b. Ali, Said b. Ebi Serh hakkında yazdığın cevabı içeren senin mektubunla birlikte bana bir mektup gönderdi. Yaptığın iş konusunda çok şaşkınlım. Elbette ki iki hususiyete sahip olduğunu biliyorum. Tahammüllü ve iyimsersin. Birini Ebu Süfyan'dan miras aldın, diğerini de annen Sümeyye'den. İkincisi Hasan'a mektup yazıp babasına sövmene ve fasık olarak adlandırmana sebep oldu. Halbuki canım elinde olana yeminle, fasıklık ve günaha sen daha layıksın.”

Muaviye mektubun devamında Ziyad'ın mektubunda zikredilmiş noktaların tamamına

cevap verdi ve şöyle yazdı: “Adını senin adından önce yazmak onun hakkıdır. Çünkü yüksek ve yüce bir makamı var. Bu da senin makam ve şanıdan hiçbir şey eksiltmez. Biraz düşünürsen mektubunda sana talimat vermeye hakkı olduğunu teslim edersin. Eğer aracılık ve şefaatin kabul etmezsen büyük bir iftihar kaybedersin. Çünkü o her bakımdan senden üstündür. Evini yeniden inşa et. Mallarını geri ver. Artık ona eziyet etme. Said'e mektup yazdım. O mektupta onu serbest bıraktım. İster Medine'de kalır ister şehrine geri döner. Ey Ziyad, Hasan'ı annesine nispet etmişsin. Hakarete cüret etmişsin. Yazıklar olsun sana, onu hangi anneye nispet ettiğinin farkında mısın? Şuurlu biri olsaydın ve düşünebilseydin bunun onun için en büyük iftihar ve izzet olduğunu anlardın. Onun annesi Fatma, Allah Rasülü'nün (s.a.a) kızı.” Mektubun sonunda Hasan b. Ali'yi (a.s) öven bir şiir yazdı: “Hasan, ondan önce nereye saldırsa ölümün düşmanlarının peşine düşeceği kimsenin oğlu. Aslan kendisine benzeyen dışında bir şeyden dünyaya gelir mi? Hasan her bakımdan babasına benziyor. Onun sabrını ve bilinliğini ölçmek istesek tartıya yüksek dağları koymamız gerekir.”³¹

İmam'ın (a.s) mektubu emr-i maruf ve nehy-i münker içeriyor ve Said b. Ebi Serh'i açık şekilde destekliyordu. Güçlü ve sağlam bir metindi. Mektupta Said ve ailesine zarar gelmemesi ve sebep olunan bütün mali zararın telafi edilmesi isteniyordu. Hepsinden önemlisi, İmam (a.s) Said'i suçsuz kabul ediyor ve cezayı hakettiğini düşünmüyordu. Öte yandan mektupların genelinden Muaviye'nin ve Ehl-i Beyt düşmanlarının İmam Mücteba'nın (a.s) konumu ve şahsiyetiyle ilgili itirafı açıkça görülebiliyordu.

³⁰ A.g.e.

³¹ A.g.e.

Hasan b. Ali'nin (a.s) Ehl-i Beyt'in (a.s) mevalisiyle ilgili siyasî, sosyal ve iktisadî destek bariz ortadaydı.

6. Etkin Güçlerin Eğitimi ve Uzmanlaştırılması

İmam (a.s) tarafından sevenlerin yönlendirilmesi ve güçlerin uzmanlaştırılması onun barıştan sonraki önemli işlerinden biri sayılmaktadır. Samimi dostları ve sevenlerinin eleştirilerine maruz kaldığında güler yüzle ve şefkatle cevap verirdi.

İmam Hasan'ın (a.s) Medine'ye taşınmasından sonra muhaddisler, râviler ve büyük âlimler bu şehre akın etti. Feyz almak üzere Hazret'in etrafında toplandılar. Bu süre boyunca gaflet ve sapkınlık uykusuna dalan çoğu kişi Hazret'in aydınlatması sayesinde uyandı ve İslam'ın kendine has temellerini Peygamber'in (s.a.a) pâk sülalesinden öğrendi.

İmam Hasan-ı Mücteba'nın (a.s) çeşitli şehir ve ülkelerden talebeleri ve sevenleri biraraya toplanmıştı. Hepsi de bu büyük şahsiyetin huzurunda feyz alıyor, eğitim görüyor ve bidatçı Muaviye'nin kültürel hücumuna karşı koyuyordu. Onlardan bazıları Hasan b. Ali'nin (a.s) şehadetinden sonra cinayetkâr Muaviye tarafından şehit edildi. Diğer bazıları da Hicrî 61 yılına kadar asrın diğer tağutu Yezid b. Muaviye'ye karşı Eba Abdullah el-Hüseyin'in (a.s) yanında oldu. Kanlarıyla İslam ve Kur'an ağacını suladılar. Hazret'in ünlü talebeleri bir yana, Hasan-ı Müsenna adıyla meşhur merhum Hasan b. Hasan, Zeyd b. Hasan, Amr b. Hasan, Abdullah b. Hasan, Kasım b. Hasan gibi pınl pınl çocukları o yüce babanın nuraniyet

deryasından nasiplendiler. Her birinin tarihte kendine has parıltısı vardır.

İmam Hasan Mücteba'nın (a.s) parlak meşalesinden fazilet ve maneviyat alan bu ışıltılı yıldızlar iki gruptan oluşuyordu: Bazıları Peygamber'in (s.a.a) sahabeti, Emürülmü'minîn'in (a.s) kadim dostları ve tâbiinden, diğerleri ise onun hizmetinde bulunarak feyz kazandı.

Birinci grupta çok sayıda şahsiyet yer almaktadır.

Ahnef b. Kays: Şeyh Tusî onu Allah Rasülü (s.a.a), Emürülmü'minîn ve Hasan b. Ali'nin (a.s) ashabından sayar.

Esbağ b. Nebate: Ali b. Ebi Talib ve İmam Hasan'ın (a.s) ashabından ve râvilerindedir.

Cabir b. Abdullah Ensarî: Allah Rasülü (s.a.a), Ali b. Ebi Talib (a.s), Hasaneyn, Zeynülabidin ve İmam Bakır'ın (a.s) ashabındandır. Bedir gazvesine ve diğer onyedici gazveye katıldı.

Cuayd Hemedanî, Habbe b. Cuveyn Urfî, Habib b. Mezahir, Hucr b. Adıyy b. Hatim Kindî Kufî, Ruşeyd Hecerî, Rufae b. Şedda, Zeyd b. Erkam, Süleyman b. Sard Huzaî, Âmir b. Vasile b. Eska', İbaye b. Amr b. Rebî, Amr b. Hamık Huzaî, Kays b. İbad, Kumeyl b. Ziyad Nehaî, Meysem-i Temmar adıyla meşhur Meysem b. Yahya Temmar.³²

İkinci grupta Hazret'in eğittiği bazı râviler ve kişiler vardır. Ebu'l-Esved Düelî, Ebu İshak b. Küleyb Sebî, Ebu Cevzî, Ebu Sadık (Kesan b. Küleyb), Ebu Mihnef (Lut b. Yahya Ezdî), Ebu Yahya (Umeyr b. Sa'd Nehaî), İshak b. Yesar, Es'as b. Sevar, Cabir b. Halid, Carud b. Munzur, Habbabe bint C'fer Valebiyye, Huzeyfe b. Esid Gaffarî, Süfyan b. Ebi Leyla Hemedanî, Sefin b. Leyl,

³² Ahmed Zemanî, *Hakayik-i Penhan, Pejuheşî der Zindegani-yi Siyasîyy-i İmam Hasan-i Mücteba (a)*, s. 241-244.

Süveyd b. Gafele, Şa'bî, Tahab İclî, Abdullah b. Ca'fer Tayyar, Abdullah b. Abbas, Abdurrahman b. Avf, Ömer b. Kays Meşrefî, İsa b. Me'mun Zürare, Fatıma bint Habbabe Valebiyye, Muhammed b. İshak, Müslim b. Akil, Müslim Buteyn, azatlı Ebi Vail (Ebu Zerrin b. Mes'ud), Nefale b. Me'mun, Hübeyle b. Meryem, Hilal b. Nesaf.³³

Hız. Mücteba'nın (a.s) şehadetinden ve Hüseyin b. Ali'nin (a.s) imameti üstlenmesinden sonra Medine'de Muaviye'nin cinayet haberleri yankılanmaya başladı. Hüseyin b. Ali'nin (a.s) Irak, Hicaz ve diğer İslamî bölgelerde Şia'nın büyüklerinin katılımıyla oluşturulan cemaatlerde tartışmanın eksenini buydu. Mesela Muaviye Hucr b. Adıyy ve etrafındakileri öldürdüğünde Kufe'nin büyüklerinden bir grup Hüseyin'in (a.s) yanına geldi ve olayı Hazret'e haber verdi. Bu haber imanlı herkeste nefret dalgasına sebep oldu. Bu durum, o sırada Emevî hükümetine karşı disiplinli bir hareketin oluşmaya başladığını göstermektedir. Hareketin mübelliğleri ve taşıyıcıları İmam Hasan'ın (a.s) az sayıdaki samimi takipçileri ve talebeleriydi. Hazret, akılcı tedbirler ile onların canını Muaviye'nin ordusundan zarar görmekten korumuştur. Bu grubun hedefi, Muviye'nin hükümeti döneminde dalgaya dönüşen cinayetleri hatırlatarak vadedilen güne dek halkın kalbinde kıyam ruhunu harekete geçirmişti.³⁴

7. Darabcerd Vergisi

Darabgerd, eski zamanlarda Fars eyaletinin beş şehriden biriydi. (Logatname-i Dehhoda, Darabcerd kelimesi). Darabgerd vergisi tabiri, tarih belgelerine göre

³³ A.g.e., s. 244-245.

³⁴ Muhammed Mehdi Şemsuddin, *Erziyabi-yi İnkılab-i Hüseyin (a)*, tercüme: Mehdi Pişvayî, s. 178-179.

³⁵ Muhammed Bakır Meclisi, *Biharü'l-Envar*, c. 44, s. 10.

³⁶ İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 10, s. 248.

muhtemelen bu şehrin savaşmaksızın İslam ordusuna teslim olması ve şehir halkının Müslümanlarla barış imzalamasından geliyor. İslam kanunlarına göre böyle yerlerin vergisi Peygamber ve ailesine, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Bu yüzden İmam Mücteba (a.s) bu şehrin vergisinin Cemel ve Sıffin savaşlarının şehitlerinden geriye kalan ailelere tahsis edilmesini şart koştu. Zira oranın geliri, söylendiği gibi, Hazret'e aitti. Buna ilaveten, bu iki savaşın şehitlerinin sahipsiz ve muhtaç varisleri bu verginin harcanacağı maddelerden birinde yer alıyordu.³⁵

İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasındaki anlaşmanın metninin dördüncü maddesine göre o (Muaviye) Darabgerd'in vergisinden bir milyon dirhemi Emirülmünin'in yanında öldürülen Cemel ve Sıffin şehitlerinin varisleri arasında paylaşım zorundaydı. Fakat ne yazık ki Muaviye anlaşmanın bütün maddelerini ayağının altına aldı. Darabcerd vergisi konusunda da anlaşmanın şartını uygulamadı. İmam Hasan (a.s) Muaviye'den Kufe beytülmalında ne varsa ona vermesini istedi. Toplam beş milyon dirhem tutuyordu. Fars'ın Darabcerd vergisi ve haracını da ona vermeliydi. (Her yıl). Basralıların ödenmesine mâni olduğu (bu feyin kendi hakları olduğunu ve onu asla başkasına vermeyeceklerini söylediği) Darabcerd vergisi de Muaviye'yi teşvik ve tahrik ediyordu.³⁶

8. Siyasî Konuşmalar ve Vasiyetnameler

İmam siyasî programının çoğunu konuşmalar aracılığıyla beyan ediyordu. İmam'ın

konuşmalarından onun siyasî tutumunu ve pozisyonunu çıkarmak mümkündür. İmam, konuşmalarında hamd ve senadan sonra orada hazır bulunanlara ilkin babasının şan ve mevkiini açıklar ve ardından Muaviye'den kendilerine ve İslam toplumuna yönelen tehdidi anlatırdı. İmam, kalabalık dinleyicilere verdiği bir hutbede şöyle demişti:

“Muaviye kendisini hilafete layık görmekte yalan söylüyor. Biz, Allah Azze ve Celle-nin Kitabında ve Rasül'ün (s.a.a) siretinde hükümete tüm insanlardan daha layıkız.”³⁷

İmam barıştan sonra çeşitli münasebetlerle çok sayıda konuşma yaptı. Bu konuşmalar siyasî bahislerin hangi ölçüde İmam'ın (a.s) sözlerine ve konuşmalarına yansıdığını göstermektedir. Bu konuşmalardan bir kısmı *Mevsuatu Kelimati'l-İmami'l-Hasan (a.s)* kitabında biraraya getirilmiştir.

İmam Hasan (a.s), kardeşi İmam Hüseyin'e (a.s) şöyle vasiyet etti:

“Bu, Hasan b. Ali'den kardeşi Hüseyin b. Ali'ye vasiyettir. Bir tek olan Allah'tan başka mabud olmadığına ve ortağı bulunmadığına şahitlik eder. İbadete layık olduğu için ona ibadet eder. Mülkünde ortağı yoktur. Onun zelil ettiğini koruyacak kimse yoktur. Hakikat şu ki herşeyi o yaratmıştır. En güzel şekilde ve eksiksiz ölçüsünü takdir etmiştir. Kulluğa layık olan odur. Hamdü senayı hakeden sadece odur. Ona itaat eden doğru yolu bulmuştur. İtaatsizlik eden ise sapkınlık ve şaşkınlığa düşmüştür. Ona yönelene hidayet edilmiştir. Ey Hüseyin, sana ailemi, çocuklarımı ve varislerimi vasiyet ediyorum. Kötü işler yapanları affet, salih olanları kabul et ve onlar için müşfik bir baba ve halife

ol. Beni Allah Rasülü'yle (s.a.a) birlikte defnedin. Çünkü ben ona ve onun evine başkalarından daha layıkım. Eğer buna engel olurlarsa Allah'ın sana verdiği yakınlık hakkıyla ve Allah Rasülü'ne (s.a.a) yakınlığın nedeniyle vallahi bu yolda benim yüzümden hacamat miktarınca bile kan dökülmesine izin verme. Bu sayede Allah Rasülü'nü (s.a.a) görebilir, şikayetimizi ona iletir ve bu insanların ondan sonra başımıza getirdiklerini ona haber veririz.”³⁸

Bunları söyledi ve dünyadan ayrıldı. Allah'ın selamı ona olsun.

9. Aşura Hareketine Zemin Oluşturma

İmam Hüseyin de (a.s) kıymetli kardeşi İmam Mücteba gibi barış anlaşmasına ve taahhüdüne bağlı kaldı. Dolayısıyla eğer İmam Hüseyin, Muaviye'nin asrında hareketini başlatsaydı Muaviye rahatlıkla halkın genel kanaatini İmam Hüseyin'in kıyamına karşı seferber edebilirdi. Çünkü insanların hepsi İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in anlaşmaya bağlı kaldığını ve Muaviya hayatta olduğu sürece onun hükümetini kabul edeceklerini biliyordu. Bu nedenle İmam Hüseyin'den (a.s) gelecek herhangi bir hareket, bir yandan Muaviye'nin Hazret'i fırsatçı, karışıklık çıkarmak isteyen ve tefrika peşinde biri olarak göstermesine sebep olacaktı. Nitekim Muaviye'ye Hüseyin b. Ali'nin ona karşı kıyama hazırlandığı haber verildiğinde Hazret'e hitaben yazdığı mektupta şöyle dedi: “Bir kısım işlerinin haberi bana ulaştı. Eğer doğruysa bunları sana yakıştırmıyorum. Anlaşma yapan kimse ona vefa göstermelidir. Özellikle de senin gibi büyük ve şerefli bir kimse. Allah'ın nezdinde

³⁷ Ebu'l-Ferec İsfehani, *Mekatilu'l-Talibin*, tercüme: Resulî Mahalafî, s. 93.

³⁸ Muhammed Bakır Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 44, s. 151-152.

sahip olduğun makam ve mevki bunu gerektirir. Şimdi kendine hâkim ol ve ahbine vefa göster. Eğer bana karşı çıkarsan ben de sana karşı çıkarım. Eğer kötülük yaparsan kötülük görürsün.”³⁹

Öte yandan İmam Hüseyin'in Muaviye döneminde kıyam etmesi insanlarda kardeşi İmam Hasan'ın imzaladığı barışı aslında desteklemediği fikrinin oluşmasına sebep olurdu. Halbuki İmam Hüseyin bu barışa tamamen taraftar olduğunu ve bu görüşle ilgili hiçbir hoşnutsuzluğu bulunmadığını her defasında göstermekte ısrarcıydı. Bu meselenin şahidi, İmam Hüseyin'in, Ali b. Muhammed b. Beşir Hemedani'ye ve Süfyan b. Leyla'ya verdiği cevaptır. Bu ikisi İmam Hasan hayat-tayken İmam Hüseyin'e dedi ki: “Kıyam taraftarı bir grup İmam Hasan'ın yanına gitti. Hazret'ten, Muaviye'ye karşı kıyam etmesini istediler. Fakat İmam Hasan onların teklifini kabul etmekten kaçındı. Onlara İslam toplumunun böyle bir kıyama hazırlıklı olmadığını anlattı.” İmam cevabında şöyle dedi:

“Ebu Muhammed (Hasan b. Ali) doğru söylemiş. Bu şahıs (Muaviye) hayatta olduğu sürece siz Şiîlerin her biri evinizde oturmakla yükümlüsünüz.”⁴⁰

Bu nedenle barış anlaşması uygulamada Muaviye tarafından itibarını kaybetti ve artık uyulması gerekli değildi. Ama eğer İmam Hüseyin kıyam etseydi Muaviye ona karşı uygun propaganda kulpunu bulacaktı. Bu sebeple Hazret, Muaviye'nin eline böyle bir bahaneyi vermemekle kayıt altındaydı.

Muaviye, hükümetinin yirmi yılı boyunca İslam'a aykırı hareket etti. Zulüm ve

baskı uyguladı. İslam ahkâmını değiştirdi. Beytülmalı saçıp savurdu. İnsanların kanını haksız yere döktü. Barış anlaşmasının maddelerine, Allah'ı Kitabına ve Rasül'ün Sünnetine bağlı kalmadı. Kendisinden sonra oğlunu halife olarak tanıttı. Fakat bu durum, İmam Hasan (a.s) zamanında insanlar nezdinde Muaviye'nin gerçek yüzünün ortaya çıkması için yeterli değildi. Halk hâlâ Muaviye'nin nasıl bir kişilik olduğunu bilmiyordu. İmam Hasan (a.s) özellikle barıştan sonraki tutumuyla onun gerçek yüzünü halka göstermeyi başardı ve İmam Hasan'ın (a.s) barışı, İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamına zemin hazırladı. Yani İmam Hasan'ın (a.s) imzaladığı barış anlaşmasına Hazret tarafında konan maddeler Muaviye'ye her türlü aldatma ve hile yolunu kapatmıştı. Her ne kadar Muaviye daha sonra anlaşma maddelerine bağlı kalmadıysa da bu İslam toplumunda onun aleyhinde rezillik oldu ve İmam Hüseyin'in (a.s) onun oğluna karşı kıyam etmesine zemin hazırladı.

Öte yandan Muaviye döneminde onun tarafından gerçekleştirilen korkutucu hadiseler Irak halkını derinden sarstı ve uyardı. Onları rehavet ve gevşeklikten çıkardı. Emevî hükümetinin asli mahiyetini büyük ölçüde aşikâr etti. Bunun yanı sıra kabile reisleri İmam Hasan'ın (a.s) barış anlaşmasının sonuç ve faydalarından nasiplendiler. Muaviye'nin bahşış ve ödüllendirmelerinden yararlandılar. Irak'ın sıradan insanları kendi ayaklarıyla gittikleri ve elleriyle kurdukları Muaviye'nin adaletsiz ve bencil hükümetinin asli mahiyetini yavaş yavaş anlıyorlardı. Iraklılar ne zaman Ali (a.s) zamanındaki hayatı hatırlasa üzüntüye kapılıyor ve Ali'ye (a.s) destek olmada gösterdikleri gevşekliğe pişman oluyorlardı. Ama aynı zamanda

³⁹ Ebu Hanife Dineverî, *el-Ahbaru't-Tıval*, s. 224-225.

⁴⁰ Ebu Hanife Dineverî, *el-Ahbaru't-Tıval*, s. 220-221.

Şamlılarla yapılan barış anlaşmasından da çok pişmanlardı. Karşılaştıklarında birbirlerini suçluyor ve her biri diğerine ne olacağını ve ne yapmak gerektiğini soruyordu. Henüz birkaç yıl geçmemiştir ki Kufe'nin temsilcileri, Hasan b. Ali'yi görmek, onunla konuşmak ve anlattıklarını dinlemek için Kufe ile Medine arasında gidip gelmeye başladı.

Bu nedenle İmam Hasan'ın (a.s) barış dönemi, ümmetin fasit Emevî hükümetiyle savaşmak için vadedilen güne dek tedrici hazırlık ve alıştırma dönemi sayılmaktadır. İslam toplumunun kıyama hazırlık yaptığı gün gelene kadar. İmam Hasan'ın (a.s) barış yaptığı gün henüz toplum İmam'ın hedefini temin edecek idrak ve görüş seviyesine ulaşmamıştı. O gün Müslüman toplum hâlâ emel ve arzuların zincirlerinde esirdi. Onlara yenik bir ruh enjekte eden emel ve arzuları bunlar. Bu yüzden İmam Hasan'ın (a.s) takip ettiği hedef kamuoyunu Emevî hükümetine karşı kıyam için hazırlamaktı. Halkın kendisinin düşünmesine ve Emevî hükümetinin mahiyetini ve gelişmelerin hakikatini anlamasına fırsat tanımaktı. Özellikle de Emevî hükümetinin zulüm ve cinayetlerini ve İslam ahkâmını ayaklar altına aldığını gösteren işaretleri Hz. Mücteba'nın (a.s) ortaya koyması halkı tamamen aydınlattı. Bu bakımdan denebilir ki, barış anlaşması Muaviye için her iki tarafından da zarar gördüğü iki tarafı keskin bir kılıç gibiydi. Zira anlaşmanın maddelerini uygulasa İmam'ın hedefi büyük ölçüde gerçekleşmiş olacaktı. Anlaşmayı bozsa bunun sonucu da Emevî hükümetinden halkın nefret etmesi ve hükümete karşı harekete geçmesi olurdu. Bu, İkinci İmamın gözden uzak tutmadığı meseledir.

Denir ki İmam Hasan'ın barışı İmam Hüseyin'in kıyamına zemin hazırladı. Bu

nedenle halka gizli olan Emevîlerin mahiyetinin aşikâr olabilmesi için İmam Hasan'ın bir müddet kenara çekilmesi gerekiyordu. Böylece gelmekte olan kıyam gerçekleştirilebilecekti. Tarih açısından kıyam bu şekilde haklılık kazandı. Sonraları Muaviye'nin maddelerine bağlı kalmayacağı anlaşılan barış anlaşmasından sonra bir grup Şii geldi ve İmam Hasan'a "Artık bu anlaşma yok hükmünde." dedi. Doğru söylüyorlardı. Çünkü Muaviye onu bozmuştu ve bu nedenle kıyam edilmeliydi. İmam şöyle buyurdu:

"Hayır. Kıyam Muaviye'den sonra olacak."

Yani bunlara biraz daha mühlet verilirdi ki vaziyetleri daha iyi anlaşılabilir. İşte o zaman kıyam vaktidir. Bu cümlelerin manası şudur ki, İmam Hasan, Muaviye'den sonraki döneme kadar yaşasaydı ve İmam Hüseyin'in yerinde olsaydı kesinlikle kıyam edecekti.⁴¹

Sonuç

İmam'ın (a.s) barış anlaşmasının icrasından ve ömrünün son on yılında Medine'ye dönmesinden sonra Muaviye ve Ümeyyegullarının çeşitli psikolojik savaşlarını dikkate alarak bu kısa sürede Allah Rasülü'nün (s.a.a) sıbt-ı ekberi İmam Mücteba (a.s) tarafından gerçekleştirilenlere ilişkin perspektifi siyasî davranış bahsinde müşahede etmekteyiz. İmam'ın bu tavrı hikmetliydi. Bir araştırmacının ifadesiyle "İmam Hasan ömrünün son 10 yılında saltanat ve imameti (yani zâhirî hilafet ve ilahî mutlak velayeti) biraraya getirdi. Bu sayede insanların kalplerinde saltanat kurmuştu ve hükümet ediyordu. Dinî saltanat ve manevî imamet, siyasî ve dünyevî hükümetin güç ve nüfuzuna rağmen biraraya toplanmıştı ve toplumun tüm

⁴¹ Murtaza Mutahharî, *Mecmua-i Âsâr*, c. 16, s. 647.

kesimlerini (büyük ölçüde) razı ve hoşnut ediyordu.”⁴² İmam bu sırada halk için, Şiîler açısından ve dünyanın mazlumlarına dertli bir tabip ve emin bir sığınak oldu. Dünya Müslümanlarına dirayetle rehberlik yaptı. Barışa bağlı kalan ama aynı zamanda siyasî

konuşmalar da yapıp Muaviye'nin şeytanî planlarına ve hırsına karşı koyan, Şiîlere ve mevalilere siyasî himaye sağlayan ve etkin güçleri eğitim geçirip uzmanlaştıran siyasî faaliyeti Aşura hareketine hazırlık oldu.

Kaynaklar

- Alemelhüda, Seyyid Murtaza, *Tenzihu'l-Enbiya*, Kum, Daru'ş-Şerif el-Radiyy, 1377.
- Âl-i Yasin, Şeyh Razî, *Sulhu'l-Hüseyn*, Menşurat-i Şerif Radiyy, Kamerî 1414.
- Âl-i Yasin, *Sulh-i İmam Hasan (a.s)*, mütercim: Seyyid Ali Hameneî, Tehran, Asya, çap-i devazdehom.
- Belazuî, Ahmed b. Yahya, *Ensabu'l-Eşraf*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1417.
- Dineverî, Ebu Hanife, el-Ahbaru't-Tıval, tahkik: Abdulmun'im Âmir, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1960.
- Ebu'l-Ferec İsfahanî, Ali b. Hüseyin, *Mekatilu't-Talibin*, tercüme: Seyyid Haşim Resulî Mahallatî, Tehran, Neşr-i Ferheng-i İslam, 1380.
- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, tahkik: Muhammed Ebulfazl İbrahim, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kamerî 1378.
- İbn Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali Muhmmmed, *Tarih-i Kamil*, tercüme: Ebulkasım Hallet ve Abbas Halilî, Tehran, Şirket-i Çap ve İntişarat-i İlmî, 1371.
- İbn Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali Muhmmmed, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1398.
- İbn Şehrâşüb, *Menakıbu Âli Ebi Talib*, tashih: Seyyid Haşim Resulî Mahallatî, Kum, İntişarat-i Allame.
- İmadî, Seyyid Resul, *Zindegani ve Sire-i İmam Hasan-i Mücteba (a.s) der Medine*, Payanname-i Karşınası-yi Tarih, Müessesesi-i Bakırululum, Hordad 1380.
- İmadzade İsfahanî, *Zindegani-yi Hz. Mücteba (a.s)*, Tehran, Şirket-i Sehhamî-yi Tab-i Kitap, 1337.
- Meclisî, Muhammed Bakar, *Biharu'l-Envar*, Tehran, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Kamerî 1393.
- Mutahharî, Murtaza, *Mecmua-i Âsâr*, Tehran, Sadra, 1382.
- Müfid, Muhammed b. Muhammed el-Nu'man, *el-İrşad fi Ma'rifeti Hucacillahi ale'l-İbad*, Kum, tahkik ve neşr: Müessesesi-i Âl-i Beyt (a.s), Kamerî 1413.
- Saduk, Muhammed b. Ali, *İlelu'ş-Şerayi*, tahkik: Seyyid Muhammed Sadık Bahrululum, Necef-i Eşref, Menşuratu Mektebeti'l-Haydariyye, 1966.
- Şemsuddin, Muhammed Mehdi, *Erziyabi-yi İnkılab-i Hüseyin (a.s)*, tercüme: Mehdi Pişvayî, Kum, İntişarat-i Tevhid, 1362.
- Taha Hüseyin, *Ali ve Do Ferzend-i Bozorgevareş*, tercüme: Ahmed Aram, Tehran, Kitab-furuşi ve Çaphane-i Ali Ekber Alemî, 1332.
- Zemanî, Ahmed, *Hakayık-i Penhan Pejuheş der Zindegani-yi Siyasi-yi İmam Hasan-i Mücteba (a.s)*, Kum, Bustan-i Kitap, 1387.
- Zemanî, Ahmed, *Karname-i Dehsale-i İmam Hasan Mücteba (a.s) der Medine-i Münnevve*, Mecelle-i Mübelliğan, sayı 28.

⁴² İmadzade, *Zindegani-yi Hazret-i Mücteba (a)*, s. 180.